

VI. MESTERSÉGES MEGTERMÉKENYÍTÉS (Szeged, 1995)

A vallásos alapokra épített erkölcsi kiértékelés végső kritériumai nem a pusztá értelem érveire épülnek, hanem Isten jóságára, amint azt a vallásos közösség és a kinyilatkoztatás megértésére irányuló teológiai kutatás számunkra elérhetővé teszik. Ez azt jelenti, hogy a kiindulópontot azok a vallásos élmények, tapasztalatok adják meg, melyeken keresztül Isten jósága számunkra elérhetővé válik. A vallásos ember jóra irányuló igyekezete ezekből a tapasztalatokból meríti a motivációt és végső fokon ezekre építi erkölcsi öntudatának tartalmát is. Hasonlóan a teológia feladata is ennek a tapasztalatnak a feldolgozására irányul.

Amint mondtuk, a tapasztalat kiértékelésnek az első feladata azoknak a forrásoknak a kritikus tanulmányozása melyeken keresztül Isten jóságáról tudomást szerzünk. Ehhez mindenekelőtt azoknak a jelképeknek az értelmezésére van szükség, melyeken keresztül az istentapasztalatot és annak tartalmát az emberi közösségek valláshagyománya számunkra érthetővé teszi. A mesterséges megtermékenyítés keresztény kiértékelésének első lépése tehát hagyományunk idevonatkozó tartalmának kritikus értelmezése a jelenkori teológia és egyházi tanítás fényében. Ebben figyelembe kell vennünk a történelem folyamán kialakult vallásfelfogás fogalmi és jelképrendszerben kialakult különbségeit is.

A zsidó-keresztény valláshagyományban nincsenek olyan utalások melyeket a mesterséges megtermékenyítéssel lehetne kapcsolatba állítani. Az etikai vizsgálatot tehát azokra a történelmünk folyamán kialakított vallásos értékítéletekre kell alapítani, melyeket valamilyen alapon kapcsolatba lehet hozni a reprodukciós technológia különböző elemeivel. Csak az ilyen analóg értelmezéssel lehet biztosítani azt, hogy az új technológiáról alkotott ítélet összhangban maradjon istenképünkkel és beilleszthető legyen a már kialakított vallásos értékrendszerbe. Természetesen ennek a folyamatnak hatása van a már kialakult erkölcsfelfogás fejlődésére, gazdagodására és esetleges átalakulására is.

Mivel a zsidó-keresztény valláshagyomány az alapjában közös istentapasztalatot eltérő szempontok alapján és különböző kulturális összefüggésben értelmezi, annak kiértékelése nem vezethet egységes értékítélethez. Az emberről kialakított felfogásunk, az ember szabadságának és igényeinek változó értelmezése, valamint az egymástól eltérő és a történelem folyamán állandóan fejlődő vallásos szimbólum rendszerek Isten jóságának eltérő értelmezéséhez vezettek, és egy olyan pluralista értékfelfogás kialakulásához, amelynek csak az alapvonalai közősek. A reprodukciós technológiára vonatkozó álláspontok megértéséhez szükség van ennek az alapvonalnak a felvázolására, annál is inkább mivel ez határozza meg a részletkérdésekre vonatkozó erkölcsi ítéletet is.

Ennek az értékelésnek a szempontjából a mesterséges megtermékenyítés (AIH vagy AID) és a lombikbébik létrehozása között (testen kívüli megtermékenyítés) különbség van. A mesterséges megtermékenyítés a férfi spermiumának elérhetővé tételét kívánja meg és az életadást elválasztja a szexuális aktustól, valamint lehetővé teszi nem a férjtől származó adományozott spermium használatát is szexuális kapcsolat kialakítása nélkül. A spermium fagyasztott tárolása (cryobanking) a házastársi kapcsolat és az életadás tér és időbeli szétválasztásához további lehetőségeket nyújt. Elég itt Kim Casalinak a 70-es években híressé vált esetére hivatkozni, aki rákban meghalt férje ondósejtjeinek felhasználásával foganta meg harmadik gyermekét kb. fél évvel férje halála után. A testen kívüli megtermékenyítéssel és embrió átültetéssel mindehhez hozzájárul az anya és magzata számára okozott veszély bizonyos mértéke,

a megtermékenyített petesejtek egy részének pusztulása, vagy kísérletezésre való "felhasználása", a "pótanyaság" gyakorlata, valamint a kezdeti stádiumban lévő emberi élet terapeutikus vagy kísérleti céllal történő manipulálásának lehetősége is. Mindkét eljárás mód, de különösen a második hathatósan befolyásolja az életadásról, az emberi élet fejlődéséről, valamint a házasságról és a szülői mivoltáról kialakult vallásos és kulturális felfogásunkat is.

Amint már mondtuk, a valláshagyományra alapuló kiértékelésnek tehát azokból az ítéletekből kell kiindulnia, melyek a múltban az itt felsorolt problémákkal kapcsolatba hozhatók. Ezek között a legtöbb figyelmet a múltban a spermium megszerzése, a házassági aktus és az életadás szétválasztása, valamint a házassági köteléken kívülálló személy szerepe kapták. Ezeknek az ítéleteknek a rövid összefoglalásán és kritikus összehasonlításán keresztül áttekintést kapunk a reprodukciós technológiára vonatkozó zsidó-keresztény álláspontok alapfeltevéseiről és a megteremthető összhang határaitól is.

I. Zsidó Vélemények

Az emberiség szaporodására vonatkozó szentírási parancsra való tekintettel a mai zsidóság számára általánosan elfogadható végső lehetőség a férj ondósejtjeivel történő mesterséges megtermékenyítés (AIH). Ugyanez a helyzet a testen kívüli megtermékenyítéssel és embrió beültetéssel is, feltéve, hogy ez a házastársak ivarsejtjeivel történik, állítja Seymour Siegel az Amerikai Zsidó Teológiai Szeminárium professzora (Siegel, 1978; Klein, 1975). Isaac Klein egyetért Siegel rabbi véleményével és hozzáteszi, hogy ez nyilvánvalóan nem az onанизmus esete. Hasonlóan, az adományozott ondósejtekkel történt mesterséges megtermékenyítést (AID) sem lehet házasságtöréshez hasonlítani a zsidó vallásos törvényhozásban; noha véleménye szerint nyomós okok szólnak amellett, hogy ez az eljárás mód ne váljon általánosan elfogadottá (Klein, 1975).

A házasságra vonatkozó ortodox zsidó tanítás fényében nemcsak az a fontos, hogy a gyermeket házastársak fogadják meg, hanem az is, hogy a kettőjük közötti szexuális aktus legyen az élet megfogamzásának a forrása. Dávid Bleich rabbi véleménye szerint, aki a Jeshiva Egyetemen tanít, a legtöbb rabbi azt is fontosnak tartja, hogy a férj spermiumát csak a házassági aktus után gyűjtsék össze, mivel az önkielégülést erkölcsileg elítélik. Azt is megjegyzi, hogy a lombikbébik létrehozásához vallásos szempontból kívánatos az, hogy csak egyetlen petesejtet termékenyítsenek meg, és így elkerüljék „az élet emberi elhatározásból fakadó pusztítását”. Friedrich Rosner rabbi is meg van győződve arról, hogy legtöbbször megengednék a férj spermiumának használatát orvosi vizsgálat vagy mesterséges megtermékenyítés céljából, de megkívnának, hogy a házassági aktus megszakításával vagy kondom segítségével gyűjtsék azt össze (Cross és Postall, 1978, Rosner, 1972). Ortodox rabbik egyhangúan elítélik az ivarsejt adományozását, nem azért mert abban házasságtörés vagy a vérfertőzés veszélyét látják, hanem azért mert az idegen személy spermájának (vagy petesejtjének) a feleség testében való jelenlétét a Tora szellemével nem lehet összeegyeztetni, állítja Siegel rabbi.

A konzervatív rabbik álláspontja figyelembe veszi a házassági boldogság és kielégülés fontosságát, valamint a gyermeknevelésből fakadó házassági és társadalmi értékeket is. Ezért Siegel véleménye szerint az ő véleményük egyenlő arányban megoszlik az adományozott sperma vagy petesejt használatára vonatkozóan. A megreformált zsidók még ennél is engedékenyebbek, de a végső határt számukra is a házasság keretei adják meg. Ezeket a véleményeket összefoglalva megállapíthatjuk tehát, hogy a zsidó valláshagyomány a reprodukciós technológia eszközeinek erkölcsi értékelésében nincsen teljesen azonos állásponton, de a technológia alkalmazásának lehetőségét csakis a házasság keretei között tartja lehetségesnek.

II. Protestáns Álláspontok

A protestáns vélemények hasonló eltéréseket mutatnak. A konzervatív protestáns erkölcsoteológia az egynejű házasságra és a házastársak szexuális kapcsolatára vonatkozó szentírási tanításra építi ítéletét. A liberális álláspont ezt a szemléletmódot kiegészíti a gyermekáldásnak a házasságra, a szülőkre és a társadalomra gyakorolt előnyös hatásával. Helmuth Thiellicke véleménye szerint az adományozott spermium (vagy petesejt) gyökeresen el van választva a házastársak bensőséges személyes kapcsolatától. Az így létrehozott gyermek ezen felül megtestesíti azt a tényt is, hogy a férj és feleség közötti testi egység lényegesen eltorzult. A gyermek léte a szülői hivatás megvalósulására emlékezteti az egyik élettársat, és éppen az ellenkezőjére a másikat. Amint mondja, „...egy harmadik személy társul a házasság lelki-testi kapcsolataihoz, még akkor is, ha csak az ondósejtek képviselik őt” (Thiellicke, 1964).

Paul Ramsey szerint a keresztény felfogás megköveteli, hogy az ember „embersége” magába foglalja „... a lelkének testét, csakúgy, mint testének lelkét (szellemét).” A személyes szerelem valósága és a „férfi-női termékenység” közötti egység, „a teremtet és szeretetet egyesítő isteni eszményképben gyökerezik.” Az adományozott ivarsejtekkel történt mesterséges megtermékenyítés vagy embrió-átültetés „radikálisan szétválasztja azt, amit maga Isten egyesített”. Az ember szülői mivoltának lényegéből fakad az, hogy a „házassági aktus a szeretet-kifejezés életadó aktusa vagy az életadás szeretetet kifejező aktusa legyen” (Ramsey, 1971).

Más protestáns teológusok azonban óvatosabban nyilatkoznak a kérdésről. Harmon L. Smith, miután gondosan megvizsgálta az idevonatkozó római katolikus és protestáns teológiai irodalmat csak egy „ideiglenes” álláspontot foglal el. Egyelőre „a kérdésre a legokosabb (és talán az egyetlen) keresztény válasz bizonyos megszorítással ‘igen’-t mondani a házastárs spermájával történt mesterséges megtermékenyítésre (AIH), és ‘nem’-et az adományozó ivarsejtjeinek (AID) használatára.” Az utóbbi esetben ugyanis a férj a házastársi kölcsönösség meglehetősen álcázott tagadását látja, annak az elkötelezettségnek a tagadását, hogy egymáshoz kössék életüket a jóban és a rosszban egyaránt. Ez a megoldás nem a nagylelkűség egyértelmű kifejezése a gyermek elfogadásával, hanem a kapzsiságé, mely azt állítja, hogy az életadásban rejlő személyes megvalósulás elérhető a másik élettárs részvétele nélkül. A népességrobbanás veszélyének fényében egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy az életadás nélküli házasságban is sok teremtmény lehetőség rejlik, különösen akkor, ha annak megvalósítása ilyen nagy személyes áldozatot követel az egyik házastárstól (Smith, 1970). Noha a lombikbébi problémájával nem foglalkozott, álláspontja erre az eljárásra is egyértelműen alkalmazható.

A kanadai Anglikán Egyház munkacsoportjában kialakult véleménykülönbség jól illusztrálja az ivar-sejt adományozással kapcsolatos álláspontokat. Az eljárás erkölcsi és szociális értékének kérdésében a munkacsoport tagjainak véleménye megosztott maradt annak ellenére, hogy a problémát minden szempontból kimerítően megvizsgálták. Sem erkölcsi rosszasságát, sem szociális veszélyességét nem tudták meggyőzően bizonyítani, ezért nem emeltek nehézséget annak korlátozott alkalmazása ellen. A csoport többsége meggyőződött arról, hogy az adományozott ivarsejtekkel történt mesterséges megtermékenyítés „teljesen elfogadható megoldást biztosít” egy jogos emberi igényhez, melyet örökbe fogadható gyermekek híján más eszközzel nem lehet kielégíteni. Erre az álláspontra azért jutottak el, mivel „... a gyermekekben a házastársak szeretetének valóságos és nagyra értékelt beteljesülését látták. ... Ez abból a keresztények és sok más vallás által közösen vallott meggyőződésből fakad, amely szerint a gyermekek áldásosan gazdagítják mind a házassági, mind a társadalmi életet.” Öten azonban „a házasságra és az emberi természetre vonatkozó keresztény tanítás” alapján elutasították az adományozott ivarsejtek használatának erkölcsi lehetőségét. Az Isten előtt egybekötött és életközösségre lekötözött házastársak számára a teremtmény élet lehetősége megmarad akkor is, ha a gyermekáldástól meg vannak fosztva. Annál is inkább, mivel „az életadás csak a férj és feleség

bensőséges és személyes szexuális egyesülésén keresztül történhet.” Ezenkívül azt is hangsúlyozták, hogy az ivarsejtekben rejtőző életadó erő használatával járó személyes felelősséget nem szabad elkerülni. Ezért kell külön is elítélni az ivarsejtek névtelen adományozását vagy egyedülálló nők mesterséges megtermékenyítését (Creighton, 1977).

A kanadai Egyesült Egyház véleménye szerint az adományozott ivarsejtek használata ellen nem erkölcsi, hanem csak jogi nehézségeket lehet emelni bizonyos esetekben. Amikor „... ezt az eljárást a házasságon belül alkalmazzák mindkét fél tudtával és beleegyezésével, akkor az erkölcsi szempontból teljesen elfogadható” (United Church, 1975). Az álláspont helyességének elvi igazolása Joseph Fletcher nevéhez fűződik. Véleménye szerint az emberhez méltó cselekvésmód döntő tényezője a józan megfontolásra épített kalkuláció, amelynek eredményeként a cselekmény következménye előre meghatározhatóvá és ellenőrizhetővé válik. „A szexuális aktusból fakadó életadás tehát nem annyira emberhez méltó, mint a laboratóriumban létrehozott élet, ... a szeretetadás és a gyermekcsinálás szétválasztásával mindkét cselekmény emberhez méltóbbá válik, mivel az megfontolt elhatározás és nem kiszámíthatatlan körülmények eredményeként jön létre” (Fletcher, 1978).

A jól ismert protestáns teológus majdnem huszonöt évig érvelt a mesterséges megtermékenyítés lehetőségéért, és újabban ugyanilyen lelkesedéssel érvelt a testen kívüli megtermékenyítés előnyei érdekében is. A sejtek klónozásával létrehozott emberi élet, lombikbébik, vagy más megvalósítható eljárás véleménye szerint mind összhangban van a keresztény házasságról kialakított felfogásával. A házasság ugyanis nem fizikai monopólium, ezért a házastársak kölcsönös szabad elhatározással maguk közé befogadják az adományozott ivarsejtekkel létrehozott életet.

Noha a mesterséges reprodukció legtöbb esetében Fletcher elismeri a házasság szerepét és fontosságát, véleménye szerint gyökeresen szét kell választani a házassági szeretet szexuális megnyilvánulását annak életadó erejétől. Ez az álláspont nem csak a zsidó keresztény hagyomány tanításának mond ellent, hanem megállapítható tényeknek is. Nevelés csak azért lehetséges, mivel a szülők szeretik egymást, a háztársak azért szeretik gyermekeiket, mivel szerették egymást, és gyermekeikben ennek a szeretetnek a térben és időben látható megnyilvánulását fedezik fel, állapítja meg Richard McCormick, a jól ismert amerikai katolikus teológus. A szülői mivolt egyaránt magába foglalja az életadás és a nevelés igyekezetét, és mindkettő kölcsönös szeretetükben gyökerezik (Hellegers, McCormick, 1978).

Amint a felsorolt véleményekből láthatjuk, lényegében a protestáns felfogás is megegyezik abban, hogy a házasságra és a házastársi szeretetre szükség van az emberi életadás méltóságának biztosításához. A megtermékenyítés eszközeire vonatkozóan azonban már eltérnek a vélemények. A konzervatív protestáns álláspont elvben és gyakorlatban is elfogadja a szeretet szexuális kifejezésének fontosságát (noha nem feltétlenül követeli meg azt, hogy egy meghatározott aktus legyen az új élet kiindulópontja), a házassági kapcsolat kizárólagosságát, valamint a szülők és gyermekek közötti genetikai folytonosság szükségét. J. Fletcher kivételével általában megkövetelik ugyanis, hogy a mesterséges reprodukció különböző módszereit csak végső esetben alkalmazzák, amikor a természetes módszer sikerére már nincsen remény. Ezen az általánosan elfogadott állásponton belül azonban a liberális protestáns felfogás kevés nehézséget lát az adományozott ivarsejtekkel létrehozott életnek a házasság közösségébe való beillesztésében. A házasság keretein kívül történő reprodukciót azonban majdnem kivétel nélkül elítélik ők is.

III. Római Katolikus Értékvétele

A római katolikus értékvétele előfeltételei közel állnak az ortodox zsidó és konzervatív protestáns álláspontokhoz; ez a hagyomány is a mesterséges megtermékenyítésről

alkotott vélemény keretei között ítéli meg a testen kívüli megtermékenyítést is. A mesterséges megtermékenyítést először 1897-ben ítélte el a katolikus egyház, a spermium megszerzésének módszere miatt. Ezt az ítéletet a Szent Offícium hozta, de ez nem teremtett teljes összhangot az erkölcsoteológiában. Ezért XII. Pius pápa szükségesnek látta azt, hogy a kérdéssel többször is foglalkozzon 1949 és 1958 között. Az általa kialakított álláspont az alapja a katolikus tanításnak napjainkban is, erre épül a Hittani Kongregáció 1987-ben kiadott instrukciója is (Hittani Kongregáció, 1987).

A pápa mindenekelőtt visszautasította a házasságon kívüli mesterséges megtermékenyítés lehetőségét, mivel az isteni és a természettörvény egyaránt azt követeli, hogy az emberi élet a házastársi szeretetből fakadjon. Az egymás iránti szeretet tökéletes megvalósítása utáni vágy adja meg a legszilárdabb védelmet a születendő személy biztonságához és méltóságának tiszteletben tartásához. Ugyanez a szeretet az alapja és biztosítója személyes érdekeik megvalósulásának is. Adományozott ivarsejtek házasságon belüli használatát is tiltotta: „Csak a házastársaknak van természetes joguk egymás testéhez új élet nemzése céljából, ezek a jogok kizárólagosak, nem ruházhatók át másokra (XII. Pius, 1949).

Az adományozó életadó közreműködése megzavarja a házastársak és gyermekeik közötti kizárólagos kapcsolat harmóniáját. „A házastársak és egy harmadik személy ivarsejtjeiből született gyermek között ugyanis nem létezik az eredetben gyökerező kapcsolat még akkor sem, ha ebbe a férj beleegyezik, nincsen meg közöttük az életadás erkölcsi vagy jogi köteléke” (XII. Pius, 1950). A pápának még a férj spermájával végrehajtott mesterséges megtermékenyítéssel szemben is volt kifogása abban az esetben, ha az eljárás a házassági aktus keretein kívül történt. Orvosi beavatkozást csak azzal a céllal engedett meg, hogy annak segítségével a házassági aktus visszanyerje természetes életadó erejét, vagy az esetleges patológiai problémát kiküszöböljék, vagy pedig azért, hogy a megtermékenyülés lehetőségét növeljék. Az érvek, melyekkel ezt az álláspontot megalapozta, nem teljesen meggyőzőek.

A pápa érveinek gyökerét abban a meggyőződésben találhatjuk meg, mely szerint lényeges és szétválaszthatatlan kapcsolat áll fenn a házastársak kizárólagos szexuális közössége, szeretetük szexuális kifejezése, valamint ennek a szeretetnek a gyermekáldás útján történő tökéletessé tétele között. Az életadás folyamatába való mesterséges beavatkozás erkölcsi lehetősége ennek a szerves kapcsolatnak a megőrzésén áll, vagy bukik. Nem a házasságtörés veszélye, sem az önkielégülés hagyományos visszautasítása a döntő nehézség a pápa számára, hanem ennek a szerves kapcsolatnak a megbontása. Ennek a meggyőződésnek az alapján utasította vissza a pápa már 1956-ban a lombikbébik lehetőségét mondván, hogy az ilyen igyekezet „erkölcstelen és feltétel nélkül tilos”. Ha a házasság szentsége Isten teremtménye szeretetének jelképe, akkor a házassági aktust párhuzamba kell állítani az isteni teremtés aktusával. A teremtésben azonban Isten szeretete és a teremtmény aktus szétválaszthatatlanul egybefonódnak, ezért kell a házasságban a szeretetet kifejező aktusnak életadó erővel rendelkeznie minden esetben, a pápa véleménye szerint.

Ezt az alapfeltevést a római katolikus erkölcsstan lényegében magáévá tette. A házasság keretein kívüli mesterséges megtermékenyítést és az adományozott ivarsejtek használatát a legtöbb katolikus moralista visszautasítja. Karl Rahner például meg van győződve arról, hogy „a gyermek annak a gyökeres egységnek a megtestesülése, melyet a házassági aktus fejez ki”. Adományozott ivarsejtek használata „lényegében választja el a házastársak egységét az új személy létrehozásától, mint a házastársi szeretet egységének állandó megvalósulásától. Ezzel az életadást kiszakítja emberi keretei közül, és elválasztja a bensőséges házastársi szeretet szférájától” (Rahner, 1972). Bernard Häring sem talál az eljárás igazolásához alapot. Hosszú ideig ellenezte a lombikbébik létrehozásának módszereit is, még abban az esetben is, ha azok a házastársak ivarsejtjeiből születtek. Ezt a véleményt nem az eljárás mesterségeségére vezette vissza, hanem

„arra tényre, hogy az megkívánja nemcsak az ivarsejtekkel, hanem a létrejött embrióval történő manipulációt is, melynek megvannak a maga veszélyei” (Häring, 1975).

A házastársak ivarsejtjeivel, de házastársi aktus nélkül történő mesterséges megtermékenyítésre vonatkozó katolikus erkölcsoteológiai vélemények azonban nagyobb változatot mutatnak már hosszabb idő óta (AIH). Napjainkban aránylag kevés olyan erkölcsoteológus található, aki kifogást emelne az ilyen eljárás ellen akár az ondószálak összegyűjtésének módszere miatt, akár a fogamzásnak a házassági aktustól való elválasztása miatt feltéve, hogy a házastársak csak ezzel a módszerrel tudják saját gyermekeiket megszülni. A tény, hogy a gyermek élete nem a házastársi szeretetet kifejező aktusból jött létre, nem választja szét gyökeresen a házassági szeretet szexuális kifejezését az életadástól. Ez ugyanis a fogamzásnál sokkal átfogóbb feladat, melyben a házastársi szeretet életben tarásának és folytonos szexuális kifejezésének megmarad a szerepe. A mai erkölcsstan ugyanis meg van arról győződve, hogy az egyes emberi cselekedetnek nincsen végérvényes és döntő erkölcsi jelentősége, ha azt a cselekvő személy életirányától, életorientációjától elválasztjuk (Fuchs, 1971). Így például a szexuális önkielégítés aktusának erkölcsi értékét nem egyedül a cselekedet fizikai struktúrája határozza meg (a nemi szerv orgazmust okozó izgatása), hanem a cselekvő szándéka, a cselekedet következményei, különösen annak a cselekvő életorientációjára gyakorolt hatása. E vélemény értelmében ez a cselekedet elveszti önző jellegét, ha azt a férj azért teszi, hogy házassága termékenységet ezzel, mint egyedüli lehetséges eszközzel biztosítsa, és így megvalósítsa a házassági szeretet legtokéletesebb és végső megnyilvánulását, a gyermekáldást (Van Allen, 1971). Hasonlóan azt a kárt is bőven kiegyenlíti a gyermekáldás, mely azzal jön létre, hogy a különben terméketlen házasságban a feleség petesejtjét testen kívül (tehát a házassági aktus nélkül) megtermékenyítik meg férje ondószálaival.

Nem látszik szükségesnek, hogy a házastársak ivarsejtjeivel történő mesterséges megtermékenyítés lehetősége mellett további érveket hozzunk fel. Az eddigi megállapítások bizonyítják, hogy a konzervatív állásponttal ez a vélemény ugyanabban a mértékben egyeztethető össze, mint a születésszabályozásra vonatkozó tanítás és a fenntartásokat hangsúlyozó teológiai vélemény. Valójában mindkét álláspont közös gyökerekre megy vissza. Az adományozott ivarsejtek visszautasításában azonban nincsen lényeges véleménykülönbség a hagyományos álláspontok között. Ezért nincsen szükség arra, hogy megismételjük az idevonatkozó korábbi megállapításokat. Mielőtt a zsidó-keresztény erkölcsi meggyőződés közös határvonalait vázolnánk fel, ki kell térnünk a testen kívüli megtermékenyítéssel okozott életpusztításra is.

A testen kívüli megtermékenyítéssel és embrió átültetéssel ma is kikerülhetetlenül együtt jár a megtermékenyített petesejtek egy bizonyos hányadának halála. Ez a tény az eljárás egyik etikailag sebezhető pontja. Noha az erkölcsi kiértékelés több szempontot is figyelembe vesz, amint láttuk, a kezdődő élet fontosságáról kialakított ítéletnek jelentős szerepe van ebben a kérdésben is, csakúgy, mint az abortuszra vonatkozó álláspont kialakításában. Ez a szempont különösen fontos a római katolikus, az ortodox zsidó és a konzervatív protestáns vélemény megfogalmazásában. Ez a szempont nem veszít súlyából még akkor sem, ha az anyaméhbe még be nem ágyazódott blasztula és a már beágyazódott embrió emberi státusza között valamilyen különbséget teszünk. Az emberi élet elpusztítása még ebben a kezdeti stádiumában is egy döntő szempont, mindaddig, amíg nem bizonyítható legalább az a tény, hogy az életben így okozott veszteség nem nagyobb, mint a természetes megtermékenyítés folyamatával együtt járó életpusztulás. Noha manapság a lombikbébik létrehozása egyre sikeresebb, még ma sem éri el az eljárás a természetes folyamat hatékonyságát. A veszély szándékos okozására épített ellenvetés tehát ma sem veszítette el súlyát teljesen.

IV. Összefoglalás

A megvizsgált vélemények alapján megállapíthatjuk, hogy a mesterséges megtermékenyítés legtagabb és minden hagyomány által elfogadott határvonala, mondhatnánk a zsidó-keresztény hagyomány külső kerete: a házasság. Egyhangúnak mondható az a meggyőződés, hogy az életadás minden módja a házasság keretei között kell, hogy történjen. A keresztény valláserkölcsei meggyőződés ezen felül fontosnak tartja a házastársak és a gyermek között létrejövő kapcsolat genetikai egyenlőségét is. Ezzel biztosítja azt, hogy mindkét fél emberileg teljesen egyenlő mértékben részesüljön az életadás feladatában. Ezen kívül jelentősnek tartja közös hagyományunk a házassági aktus szeretetet kifejező és életet adó szerepének megbonthatatlan egységét is. Így érthető, hogy a mesterséges megtermékenyítés és embrió-átültetés különböző módszerei, és annak még meg nem valósított változatai is csak végső esetben tekinthetők elfogadottnak, a házassági termékenység megvalósításának legvégső eszközei csupán. A hagyomány legkövetkezetesebb alkalmazása ezen felül nehézséget lát minden olyan módszerben, amely az életadást és a házassági szeretet szexuális kifejezését szétválasztja egymástól.

A közös hagyománynak csak a legkonzervatívabb értelmezése utasítja vissza a házastársak ivarsejtjeinek legvégső esetben történő használatát. Ez a módszer ugyanis nem borítja fel tartós jelleggel a házastársak és a gyermek közötti kapcsolat egyenlőségét. Rövidtávon ugyan kár származhat az életadás és a szeretet szexuális kifejezésének szétválasztásából, de ezt az egy esetre korlátozott kárt a terméketlenség orvoslása, valamint a gyermekáldás és nevelés értékei hosszú távon bőven kárpótolják. A házasság szükségességének megőrzése elválasztja tehát közös hagyományunkat a szorosan vett pragmatikus, vagy haszonelvű nézetektől. A hagyományon belüli véleménykülönbségek első és legfontosabb határvonala a szülők és gyermekeik közötti genetikai folytonosság, az emberi leszármazás természetes folytonosságának fenntartása. Az így biztosított emberi egyenlőség és harmónia súlyosabban esik latba, mint a gyermekáldás és nevelés értékei. Az életadás és a szeretet-kifejezés egységének megőrzése ezen túlmenően elhatárolja a hagyomány legkövetkezetesebb megőrzésére irányuló igyekezet képviselőit, a római katolikus egyházat, az ortodox keresztényeket és ortodox zsidókat is.

Befejezésül azt is meg kell jegyezni, hogy a felhozott érvek nem minden esetben gyökereznek pusztán racionális megfontolásban. A házasság szentségének tulajdonított fontosság és az erkölcsi érzékenység, amit Karl Rahner „valláserkölcsei ösztönnek” nevez, befolyást gyakorolnak világnézetünkre és értékszempontjainkra is. Ezt a tényezőt nem lehet kategorikus fogalmak segítségével világosan meghatározni, de nem tagadható az a tény, hogy ez lényeges szerepet játszik a kérdésben kialakított vélemények eltérésében. Minden erkölcsi döntésben szerepe van ugyanis egy, a tapasztalataink határát túllépő tényezőnek is, az abszolút jóra való irányultságnak. Ennek a tényezőnek köszönhető az, hogy az erkölcsi jó megvalósításának igyekezete örök üdvösségünk elérésének is emberi eszköze (Rahner, 1963, 1964, Fuchs, 1970).

Végső fokon a véleménykülönbség az emberi és a vallásos alapfeltevések fontosságáról alkotott felfogásban gyökerezik. Az egyik oldalon a hagyományos álláspont követői meg vannak győződve arról, hogy az adományozó szerepe nem egyeztethető össze az emberi szexualitással, a házasságról és a családi életéről kialakított zsidó-keresztény felfogással. A liberálisabb álláspont követői nem tagadják ezeknek a szempontoknak a fontosságát, de figyelembe veszik azt a tapasztalati megfigyelést is, hogy az adományozott ivarsejtekből származó gyermekek nevelése is nagy érték és segítség a harmonikus házasság és házastársi szeretet megvalósításában, különösen akkor, ha gyermekek örökbefogadása gyakorlatilag lehetetlenné válik. A házastársi szeretet igényli az életadást, az adományozott ivarsejtek által keltett genetikai

aszimmetria nem szükségszerűen vezet diszharmóniához a házastársak életében, feltéve, hogy erre a lépésre jól megfontolt döntéssel szánták rá magukat. Ez a tapasztalati megfigyelés vezette L. Janssens is arra az újabb keletű lépésre, hogy a kérdésben álláspontját megváltoztassa. Amint írta 1980-ban, az adományozott ivarsejtek használatánál a legkifogásolhatóbb probléma az adományozó személyének titokban tartása. Amennyiben az eljárásra alkalmas személyeket gondosan megválogatják és az adományozó személyét nem tartják titokban a befogadó család tagjai előtt, nem lehet az eljárás ellen elvi nehézséget találni. A cselekedet természetére épített erkölcsi ítélettel szemben Janssens ezt a véleményét végső fokon a vatikáni zsinat tanítására vezeti vissza, mely szerint az erkölcsi jószág végső fokon a személy természetéből fakad. Janssens véleményét, legalább is egyelőre, nagyon kevesen teszik magukévá a katolikus erkölcsstanban. Álláspontja nyilvánvalóan további vizsgálatra és bizonyítéokra szorul.

Források:

Van Allen, Roger, "Artificial Insemination (AIH): a contemporary re-analysis", The Homiletic and Pastoral Review, 1970, p.363ff.

Creighton, Philis, Artificial Insemination by Donor, 1977, p.61-62.

Cross,D., Postall,B., "Test-Tube babies", Jewish Digest, 1978, Dec. p.69.

Fletcher, Joseph, Morals and Medicine, 1960, p.139.

Fletcher, Joseph, Humanhood, Essays in Biomedical Ethics, 1978, p.88.

Fried,C., "Ethical issues in existing and emerging techniques for improving human fertility", in his Law and Ethics of AID and Embryo Transfer, 1973, p.40-44.

Fuchs, Joseph, "Basic Freedom and Morality" in his Human Values and Christian Morality, 1970, p.178-203.

Fuchs, Joseph, "The absoluteness of moral terms", Gregorianum, 1971, p. 415-457.

Häring, Bernard, Ethics of Manipulation, 1975, p.200.

Hellegers, André, McCormick, Richard, "Unanswered questions on test-tube life", America, Aug.18, 1978, p.74-78.

Hittani Kongregáció, Donum Vitae, Vatican City, 1987.

Jakobovits, Isaac, Jewish Medical Ethics, 1975, p. 272-273.

Janssens, Louis, "Norms and priorities in a love ethics", Louvain Studies, 1977, p. 207-238.

Janssens, Louis, "Artificial Insemination, Ethical Considerations", Louvain Studies, 1980, p. 3-29.

Klein, Isaac, Responsa and Halakhic Studies, Ktav Publ. 1975, p.167-168.

McCormick, Richard, The Ambiguity of Moral Choice, Marquette University, 1973.

McCormick, Richard, "Reproductive Technologies", Encyclopedia of Bioethics, 1978, col.1458.

XII.Pius, (1949), Acta Apostolicae Sedis, p.577,ff.

XII.Pius, (1950), Acta Apostolicae Sedis, p.252.

XII.Pius, (1951), Acta Apostolicae Sedis, p.850.

XII.Pius, (1956), Acta Apostolicae Sedis, p.470-471.

Rahner, Karl, "On the question of formal existential ethics", Theological Investigations, vol.II. 1963, p.217-234.

Rahner, Karl, *The Dynamic Element in the Church*, Herder, 1964.

Rahner, Karl, "The problem of genetic manipulation", *Theological Investigations* 3, vol. ix, 1972, p. 246.

Pamsey, Paul, *Fabricated Man*, Yale u. Press, 1971.

Rosner, Fred, "Modern Medicine and Jewish Law", *Studies in Torah Judaism*, vol. 13, 1972, p. 105.

Siegel, Seymour, "Test-tube propagation", *The Jewish Spectator*, Winter, 1978, p. 24.

Smith, Harmon I., *Ethics and the New Medicine*, 1970, p. 83.

Thiellike, Helmuth, *Ethics of Sex*, 1964, p. 252-254, 259.

Troisfontaines, R., "L'insemination artificielle", *Nouvel Revue Theologique*, 1973, p. 764-778.

The United Church of Canada, *Report of the Commission on Ethics and Genetics*, 1975, p. 7.